

آینده‌نگری در برنامه‌ریزی آموزشی

اشاره

در شمارهٔ پیش اشاره شد که تدارک امکانات و تأمین نیازهای آموزشی جامعه مستلزم برنامه‌ریزی است. و در این راستا باید از اصول و روش‌های بهینهٔ برنامه‌ریزی آموزشی بهره گرفت. در آن مقاله فرایند تهیه و تدوین هدف‌ها، چگونگی توجه به مسائل کمی و کیفی در تعیین اهداف توضیح داده شد. در این مقاله موضوع «دورنگری» در برنامه‌ریزی آموزشی، هدف‌ها، ضرورت و چگونگی توجه به این امر معرفی و تشریح می‌شود و به معیارهای موفقیت در این امر اشاره خواهد شد.

● با توجه به تحول در شرایط غالب سازمان‌ها و عدم وجود ثبات در روابط کلیدی، ثابت شده است که آینده‌نگری یکی از بهترین شیوه‌ها در شناخت و درک سریع روابط جدید است. ● بسیاری از سازمان‌هایی که به سوی تصمیم‌گیری نظام‌دارتر گرایش یافته‌اند، به توجیه صریح و از پیش روشن شدهٔ امور آتی خویش نیاز دارند.

هدف از آینده‌نگری چیست؟

هدف‌های آینده‌نگری در برنامه‌ریزی را می‌توان به شرح زیر برشمرد:

■ **آماده بودن خود و دیگران در برابر آینده:** با استفاده از تصور حوادث ممکن و ارزیابی احتمالات می‌توانیم خود و دیگران را برای آینده مجهز کنیم. در این حالت می‌توانیم فرصت‌ها و تهدیدها را بشناسیم و در برابر آن یا برای به‌دست

درک و پیش‌بینی رویدادهای آینده است. گرایش به آینده‌نگری در سال‌های بعد از جنگ جهانی دوم فزونی یافت و به ویژه در قلمرو مدیریت و برنامه‌ریزی، آینده‌نگری جزو اساسی مدیریت مؤثر و همچنین الگوی تعیین‌کننده در تصمیم‌گیری‌های راهبردی سازمان به حساب می‌آید. طی سال‌های اخیر روند نگرش به آتیه اهمیت و شتاب بیشتری به خود گرفته است. در واقع، عوامل زیر موجب گرایش مدیران به آینده‌نگری شده‌اند:

● سازمان‌ها و محیط آن‌ها پیوسته پیچیده‌تر می‌شوند. لذا تصمیم‌گیران و برنامه‌ریزان توزین تمام عوامل موجود در یک موقعیت خاص را مشکل دیده‌اند. ● با رشد سریع سازمان‌ها، تصمیم‌گیری جایگاه مهمی را در مدیریت به خود اختصاص داده است.

ضرورت آینده‌نگری

انسان موجودی است آینده‌نگر. تفکر و کنجکاوی دربارهٔ آینده، یار دیرین بشر اندیشمند بوده است. لذا آینده‌نگری به هر شکل و صورت به موازات تمدن انسان قدمت دارد. از کار پیشگویان معبد «دلفی»^۱ در یونان باستان که به امید کسب آگاهی از آیندهٔ اجتماع انجام می‌گرفت، تا پیشگویی‌های **نوستراداموس**^۲ در قرن شانزدهم میلادی و خیال‌پردازی‌های علمی ژول ورن^۳ در قرن نوزدهم میلادی، و سرانجام ابداع شیوه‌ها و تکنیک‌های کمی و کیفی جدید، دانش آینده‌نگری نشانگر حساسیت و تمایل بشر به

**فهم و درک نیروها
و عوامل مؤثر در
زمینه فعالیت‌های
شخصی و سازمانی
ما را نسبت به
تغییرات احتمالی
آینده هوشیارتر
می‌کند**

آوردن آن‌ها برنامه‌ریزی کنیم.

کسب نمای کلی از

آینده: با استفاده از

آینده پژوهی می‌توانیم بذر تحولات آینده را در زمان حال بشناسیم و نسبت به آنچه که در حال ظهور و به وقوع پیوستن است، اطلاعات و دانش بیشتری کسب کنیم.

دریافت و درک زودهنگام

هشدارها: علاوه بر شناسایی فرصت‌ها و تهدیدها، آینده پژوهی ما برای درک زودهنگام این حوادث یاری می‌رساند.

کسب اعتماد به نفس: بعد از

یادگیری فرایند آینده پژوهی، به دلیل اینکه گستره وسیعی از حوادث و اتفاقات آینده را بررسی کرده و نسبت به آن‌ها اقدامات لازم را مدنظر قرار داده‌ایم، از اعتماد به نفس بالایی برخوردار خواهیم بود.

کسب موقعیت برتر در

رقابت‌ها: آینده پژوهی در حقیقت تصمیم‌گیری برای آینده در زمان حال است. یعنی ما درباره مسائل آینده خودمان در زمان حال تصمیم می‌گیریم. دانش و بینشی که آینده پژوهی به ما می‌دهد، در حقیقت ما را در کسب موقعیت برتر در عرصه رقابتی یاری می‌کند.

ایجاد تعادل بین اهداف

مختلف: اگر ما دقایقی را برای تفکر به آینده در زمان حال صرف کنیم، می‌توانیم از ذهنیت «دلخوش بودن به زمان حال و به تعویق انداختن نگرانی درباره آینده» رهایی یابیم. در این

حالت بین اهداف کوتاه مدت و بلندمدت خود یک نوع تعادل ایجاد می‌کنیم.

کسب اطلاعات درباره نیروهای مؤثر: از مزایای دیگر آینده پژوهی می‌توان به کسب اطلاعات درباره نیروها و عوامل مؤثر در زندگی شخصی یا سازمانی و حتی زمینه‌های بزرگ‌تر اشاره کرد. شناسایی این نیروها و عوامل در فهم و درک آینده بسیار ضروری است.

برنامه‌ریزی و آینده‌نگری

برنامه‌ریزی یعنی پیش‌بینی آینده از حال، نقشه کشیدن برای دستیابی به هدف، برنامه‌ریزی تفکر قبل از عمل. دورنماسازی. طرح اندیشه‌هایی است که به بهترین صورت انسان را برای نیل به مقاصد خویش هدایت می‌کنند. دنیای امروز با چنان سرعتی در حال حرکت است که اگر قادر

برنامه‌ریزی و آینده‌نگری
برنامه‌ریزی یعنی پیش‌بینی
آینده از حال، نقشه کشیدن برای
دستیابی به هدف، برنامه‌ریزی
تفکر قبل از عمل. دورنماسازی.
طرح اندیشه‌هایی است که به
بهترین صورت انسان را برای نیل
به مقاصد خویش هدایت می‌کنند.
دنیای امروز با چنان سرعتی در
حال حرکت است که اگر قادر

آموزش و پرورش آینده‌نگر نظامی است که بر مبنای آینده‌نگری و تحلیل شرایط آتی، افق‌های آینده را ترسیم می‌کند

نباشیم با برنامه‌ریزی دقیق هم‌گام با جهان حرکت کنیم، زمانی به خویش خواهیم آمد که بسیار دیر است. زیرا فرهنگ هر جامعه در تعامل با سایر فرهنگ‌هاست، بر آن‌ها تأثیر می‌گذارد و از آن‌ها تأثیر می‌پذیرد. گاندی گفته زیبایی دارد: «بگذار سیستم فرهنگ کشورهای جهان، خانه‌ام را در برگیرد، اما هرگز اجازه نخواهم داد این نسیم به باد و طوفانی تبدیل شود که خانه‌ام را ویران سازد.»

این مهم تنها با برنامه‌ریزی دقیق فرهنگی صورت خواهد گرفت. همچنین طبق تعریف «یونسکو» از برنامه‌ریزی: «برنامه‌ریزی آموزش و پرورش، برداشتی منطقی و عملی برای حل مسائل آموزشی است.»

برنامه‌ریزی به مشارکت تمامی گروه‌ها یا عناصر دخیل در ساختار عملیاتی نیاز دارد. برنامه‌ریزی آمادگی برای عمل است. در نتیجه، برنامه‌ریزان با بهره‌گیری از آینده‌نگری به پیشواز رویدادهای آینده می‌روند. اگر قرار باشد برنامه‌ریزی موفق شود، ناچار است نگاهی جست‌وجوگر به درون، نگاهی وسیع به اطراف، و در نهایت نگاهی طولانی به آینده داشته باشد. نگاه جست‌وجوگر به درون شامل مرور کلی ساختار و دارایی سازمان یعنی منابع انسانی، امکانات و تجهیزات، فضا و سرمایه است. نگاهی وسیع به اطراف شامل شناخت محیط، روابط سازمان با ارباب‌رجوع و افزایش آگاهی نسبت به عواملی است که به نوعی می‌توانند بر سازمان تأثیر بگذارند و برعکس. نگاه طولانی به آینده شامل آینده‌نگری است که با سنجش دقیق دو مرحله فوق، حال

را به آینده مرتبط می‌سازد. در واقع، آینده‌نگری مرحله پیش‌درآمد برنامه‌ریزی درازمدت محسوب می‌شود. در این مرحله با تدوین یک سلسله فرضیه بر اساس شناخت از شرایط گذشته و وضعیت حاضر سازمان، شالوده و اساس برنامه‌ریزی فراهم می‌آید. در رابطه میان آینده‌نگری با برنامه‌ریزی مسئله اساسی این است که این دو به طور مؤثر و به بهترین شیوه در یکدیگر ادغام شوند. مناسبات این دو پدیده و به خصوص از مرحله آینده‌نگری به برنامه‌ریزی، اهمیت زیادی دارد، زیرا کیفیت برنامه‌ریزی را بالا می‌برد. روی هم رفته، آینده‌نگری یک الزام برای برنامه‌ریزان و پایه‌ای است برای برنامه‌ریزی و کنترل. سود حاصل از آینده‌نگری می‌تواند با توفیقی که برنامه‌ریزان در اجتناب از بحران‌ها و بیگانگی بیش از حد از رویدادهای آینده کسب می‌نمایند، ارزیابی شود (chaman, 1993: 223).

از این‌رو در آستانه قرن بیست و یکم ضرورت شکل‌گیری «آموزش و پرورش آینده‌نگر»^۱ بیش از هر زمانی احساس می‌شود. آموزش و پرورش آینده‌نگر نظامی است که بر مبنای آینده‌نگری

و تحلیل شرایط آتی، افق‌های آینده را ترسیم می‌کند، ارزیابی عمیق تری از فرصت‌ها انجام می‌دهد، موانع را بهتر درک می‌کند و در نتیجه در تدوین راهبردها و خط‌مشی‌های لازم، سنجیده‌تر عمل می‌کند. چنین نظامی می‌تواند ضمن حفظ پویایی خود، افرادی خلاق و انعطاف‌پذیر پرورش دهد. همچنین از آنجا که با توجه به ارتباط میان علم و فناوری و آموزش و پرورش، به نظر می‌رسد یکی از چالش‌های مهم تعلیم و تربیت در زمان حال و آینده حفظ فاصله معقول و منطقی بین علم روز و علمی است که در مدارس و مؤسسات آموزشی تدریس می‌شود، آموزش و پرورش آینده‌نگر می‌کوشد از طرق زیر این مشکل را برطرف کند:

۱. ایجاد مهارت سازگاری با تغییر؛
۲. تلفیق رشته‌های دانش و گسترش آموزش میان‌رشته‌ای؛
۳. گسترش آموزش مادام‌العمر.

پی‌نوشت

1. Delphi
2. Nostradamus
3. Jouleverme
4. futuristic education

منابع

۱. محسن پور، بهرام (۱۳۷۶). *برنامه‌ریزی آموزشی*. مدرسه. تهران.
۲. فیوضات، یحیی (۱۳۹۰). *مبانی برنامه‌ریزی آموزشی*. نشر ویرایش.
۳. تی بری، ملان (۱۳۸۵). *برنامه‌ریزی آموزشی به‌عنوان یک فرآیند اجتماعی*. ترجمه سعید بهشتی. موسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی.
۴. گوتک، جرال (۱۳۸۳). *مکاتب فلسفی و آرای تربیتی*. ترجمه محمدجعفر پاکسرشت. سمت. تهران.
5. Chaman.L.Lain (1993) "developing forecast for better planning", vol.26, No.5, page 221
221.P.5.oN,3991, 62.loV. gninnal P ergnaR gnoL,gninnalP rette B rof
stsaceroF gnipoleveD.niaL.L,namahC